

ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

УДК 343.9:351.746.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.299>

Валентин Васильович Коваленко

*Кафедра адміністративного, фінансового та банківського права
Навчально-науковий інститут права та безпеки імені князя Володимира Великого
Київ, Україна
Національна академія правових наук України
Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2041-250X>*

КРИМІНОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У сучасних умовах кримінологічні ризики варто розглядати не лише як чинники можливого зростання злочинності, а й як елемент системи загроз національній безпеці, що вимагає своєчасного прогнозування та комплексного правового реагування. Ефективність повоєнної відбудови України буде суттєво залежати від здатності держави своєчасно виявляти потенційні криміногенні процеси, оцінювати їхній вплив на функціонування суспільства та впроваджувати превентивні механізми для їх мінімізації. Кримінологічний ризик – це об'єктивно існуюча ймовірність виникнення або розвитку криміногенних процесів під впливом соціальних, економічних, інформаційних, політичних чи військових факторів, реалізація яких може негативно вплинути на стан правопорядку, функціонування державних інституцій і рівень національної безпеки. Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження кримінологічних ризиків як складової системи забезпечення національної безпеки України, визначення їх сутності, класифікації й основних напрямів мінімізації в умовах післявоєнної трансформації суспільства. Повоєнний період характеризуватиметься масштабною реструктуризацією економіки, реформуванням сектору безпеки й оборони, відновленням інфраструктури, поверненням мільйонів громадян, демобілізацією військовослужбовців і реалізацією значних програм міжнародної фінансової допомоги. Кожен із цих процесів містить свій криміногенний потенціал, який за відсутності належного державного управління може трансформуватися в реальні загрози національній безпеці. Аргументовано, що сучасна кримінологічна політика повинна перейти від переважно реактивної моделі боротьби зі злочинністю до ризикоорієнтованої моделі управління криміногенними процесами. Саме така модель забезпечить своєчасне виявлення потенційних кримінальних загроз, їх комп-

лексну оцінку та впровадження превентивних механізмів ще до того, як будуть реалізовані негативні наслідки для суспільства та держави. Повоєнна трансформація України повинна формувати якісно нову систему кримінологічних ризиків, які мають міждисциплінарний характер і не можуть бути ефективно нейтралізовані виключно правоохоронними органами. Їх мінімізація вимагає скоординованої діяльності державних органів, сектору безпеки й оборони, місцевого самоврядування, наукових установ та інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: національна безпека; кримінологічні ризики; кримінологічна політика; ризикоорієнтована модель управління; післявоєнний період; криміногенні процеси.

Valentyn V. Kovalenko

Department of Administrative, Financial and Banking Law
Prince Volodymyr the Great
Educational and Scientific Institute of Law and Security
Kyiv, Ukraine
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2041-250X>

CRIMINAL RISKS FOR THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF POST-WAR TRANSFORMATION OF SOCIETY

Abstract. *In modern conditions, criminological risks should be considered not only as factors of a possible increase in crime, but also as an element of a system of threats to national security, which requires timely forecasting and a comprehensive legal response. The effectiveness of the post-war reconstruction of Ukraine will significantly depend on the state's ability to timely identify potential criminogenic processes, assess their impact on the functioning of society and implement preventive mechanisms to minimize them. Criminological risk is an objectively existing probability of the emergence or development of criminogenic processes under the influence of social, economic, informational, political or military factors, the implementation of which may negatively affect the state of law and order, the functioning of state institutions and the level of national security. The purpose of the article is a comprehensive theoretical and legal study of criminological risks as a component of the system for ensuring the national security of Ukraine, determining their essence, classification and main areas of minimization in the conditions of the post-war transformation of society. The post-war period will be characterized by large-scale restructuring of the economy, reform of the security and defense sector, restoration of infrastructure, return of millions of citizens, demobilization of military personnel and implementation of significant programs of international financial assistance. Each of these processes contains its own criminogenic potential, which in the absence of proper state governance can transform into real threats to national security. It is argued that modern criminological policy should move from a predominantly reactive model of combating crime to a risk-oriented model of managing criminogenic processes. It is such a model that will ensure timely*

identification of potential criminal threats, their comprehensive assessment and implementation of preventive mechanisms even before negative consequences for society and the state are realized. The post-war transformation of Ukraine should form a qualitatively new system of criminological risks that are interdisciplinary in nature and cannot be effectively neutralized solely by law enforcement agencies. Their minimization requires coordinated activities of state bodies, the security and defense sector, local governments, scientific institutions, and civil society institutions.

Keywords: *national security; criminological risks; criminological policy; risk-based management model; post-war period; criminogenic processes.*

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена тим, що завершення бойових дій не означатиме автоматичного усунення загроз національній безпеці України. Навпаки, повоєнний період характеризуватиметься появою нових криміногенних чинників, пов'язаних із масштабними соціальними, економічними, демографічними й інституційними змінами.

Демобілізація значної кількості військовослужбовців, міграційні процеси, необхідність відновлення економіки, зростання соціальної диференціації, поширення незаконного обігу зброї, а також трансформація системи державного управління сформулюють комплекс кримінологічних ризиків, які можуть негативно вплинути на стабільність державних інституцій, стан правопорядку та рівень громадської безпеки.

У сучасних умовах кримінологічні ризики варто розглядати не лише як чинники можливого зростання злочинності, а й як елемент системи загроз національній безпеці, що вимагає своєчасного прогнозування та комплексного правового реагування. Ефективність повоєнної відбудови України суттєво залежатиме від здатності держави своєчасно виявляти потенційні криміногенні процеси, оцінювати їхній вплив на функціонування суспільства та впроваджувати превентивні механізми для їх мінімізації.

Саме тому особливого значення набуває наукове обґрунтування теоретичних і правових основ вивчення кримінологічних ризиків як самостійного об'єкта політики державної безпеки, що забезпечить формування сучасної моделі запобігання злочинності в умовах повоєнної трансформації українського суспільства.

Метою статті є комплексне теоретико-правове дослідження кримінологічних ризиків як складової системи забезпечення національної безпеки України, визначення їх сутності, класифікації й основних напрямів мінімізації в умовах післявоєнної трансформації суспільства.

1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Конституція України визначає забезпечення державної безпеки, захист суверенітету й територіальної цілісності одними з найважливіших функцій держави [1].

Розвиваючи конституційні положення, Закон України «Про національну безпеку України» закріплює комплексний підхід до формування державної безпекової політики, який охоплює діяльність усіх суб'єктів сектору безпеки і оборони [2]. У Стратегії національної безпеки України одним із ключових принципів визначено своєчасне виявлення та нейтралізацію загроз, тоді як Концепція забезпечення національної системи стійкості орієнтує державу на формування механізмів прогнозування ризиків і підвищення здатності суспільства протидіяти кризовим явищам [3; 4]. Водночас правовий режим воєнного стану обумовлює необхідність поєднання ефективного державного управління із забезпеченням належного рівня правопорядку та захисту прав людини [5].

У сучасній науковій літературі проблематика національної безпеки дедалі частіше розглядається крізь призму стійкості держави до комплексних викликів. В. Ліпкан ще на початку становлення української безпекової доктрини обґрунтував системний характер національної безпеки, підкресливши нерозривний взаємозв'язок політичної, економічної, інформаційної, воєнної та правоохоронної складових [6, с. 34–61].

Подальший розвиток цього підходу знайшов відображення в монографії «Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика», в якій В. Пилипчук, П. Богущкий, В. Ященко, О. Довгань, І. Доронін і О. Петришин доводять, що ефективність системи національної безпеки безпосередньо залежить від узгодженого функціонування державних інституцій, демократичного контролю та належного стратегічного управління ризиками [7, с. 18–67].

Конституційно-правовий аспект досліджуваної проблематики ґрунтовно розкрито в працях О. Петришина й О. Скрипнюка. Так, О. Петришин зазначає, що сучасний конституціоналізм повинен забезпечувати не лише стабільність державної влади, а й її здатність ефективно реагувати на новітні глобальні виклики без порушення принципу верховенства права [8, с. 46–51]. О. Скрипнюк справедливо наголошує, що навіть за умов війни реалізація безпекової політики має здійснюватися в межах конституційного механізму захисту прав і свобод людини, оскільки саме це забезпечує легітимність діяльності держави та зміцнює довіру суспільства до її інститутів [9, с. 11–20]. Водночас В. Шакур підкреслює, що сучасний кримінально-правовий вимір національної безпеки повинен розглядатися як складова єдиної державної політики, спрямованої на захист конституційного ладу, суверенітету й інших національних інтересів України [10].

Міжнародні організації також дедалі більше пов'язують ефективність забезпечення національної безпеки із системним управлінням ризиками. У документах ОЕСД наголошується, що сучасне державне управління повинно базуватися на постійному прогнозуванні потенційних загроз та інтеграції ризик-орієнтованого підходу в процес стратегічного планування [11; 28]. Аналогічні підходи

простежуються в документах Ради Європи щодо забезпечення демократії, верховенства права та прав людини в умовах кризових ситуацій [12], а також у щорічній доповіді Європейської Комісії щодо України, де одним із пріоритетів визначено зміцнення інституційної спроможності держави, боротьбу з корупцією та протидію організованим злочинності як необхідні умови післявоєнного відновлення [13].

Проблеми кримінологічного забезпечення національної безпеки активно досліджуються й українськими науковцями. В. Голіна і М. Колодяжний обґрунтовують, що кримінологічна політика має розглядатися як самостійний напрям державної правової політики, спрямований не лише на реагування на злочинність, а й на усунення причин її виникнення [14, с. 53–63]. О. Литвинов наголошує на тому, що сучасна система запобігання злочинності повинна ґрунтуватися на комплексному аналізі соціальних процесів, прогнозуванні криміногенних тенденцій і використанні міждисциплінарних механізмів превенції [15].

Попри значну кількість сучасних досліджень, питання кримінологічних ризиків як окремого елемента системи забезпечення національної безпеки України в умовах післявоєнної трансформації суспільства залишаються недостатньо розробленими. Це обумовлює необхідність комплексного дослідження зазначеної проблематики.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, застосування яких забезпечило комплексне дослідження кримінологічних ризиків для національної безпеки України в умовах післявоєнної трансформації суспільства.

Основним є *системний* метод, який дав можливість розглядати кримінологічні ризики як взаємопов'язаний елемент системи забезпечення національної безпеки, визначити їх місце серед політичних, соціальних, економічних, інформаційних і воєнних загроз і встановити взаємозалежність криміногенних процесів із трансформацією суспільних відносин.

За допомогою *структурно-функціонального* методу досліджено структуру кримінологічних ризиків, їх основні різновиди, фактори формування та вплив на ефективність функціонування державних інститутів у післявоєнний період.

Діалектичний метод використано для дослідження закономірностей розвитку криміногенних процесів, їх динаміки та взаємозв'язку із соціальними, економічними та правовими змінами, що супроводжують післявоєнне відновлення держави.

Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу Конституції України, законів України, стратегічних документів у сфері національної безпеки, а також міжнародно-правових актів щодо визначення нормативних засад запобігання кримінологічним ризикам.

Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення українського законодавства із підходами Європейського Союзу, Ради Європи, НАТО, OECD та ООН щодо управління безпековими ризиками, запобігання організованій злочинності та забезпечення стійкості держави.

Важливе значення має *ризик-орієнтований (risk-based)* підхід, який дозволив оцінити кримінологічні явища не лише як наслідок злочинності, а як потенційні чинники виникнення загроз національній безпеці, визначити ймовірність їх реалізації, можливі масштаби негативних наслідків і пріоритетність державного реагування.

Кримінологічний метод аналізу використано для узагальнення сучасних тенденцій злочинності, визначення криміногенних факторів післявоєнного розвитку, дослідження взаємозв'язку між соціальними трансформаціями та змінами кримінальної ситуації.

За допомогою методу *прогнозування* сформульовано можливий розвиток кримінологічної ситуації в післявоєнний період і визначено перспективні напрями вдосконалення державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Методи *аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення та логіко-юридичного тлумачення* забезпечили систематизацію наукових підходів, формування авторських висновків і вироблення пропозицій щодо мінімізації кримінологічних ризиків.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Сучасне розуміння національної безпеки суттєво відрізняється від традиційних концепцій, в яких основна увага приділялася переважно військовим загрозам. Повномасштабна війна продемонструвала, що ефективність функціонування держави залежить не лише від оборонного потенціалу, а й від здатності своєчасно виявляти та нейтралізувати криміногенні процеси, що виникають унаслідок соціальних, економічних, інформаційних і демографічних трансформацій. Саме тому кримінологічна складова поступово стає невід'ємною частиною сучасної системи забезпечення національної безпеки. У міжнародній практиці подібна модель уже давно впроваджується через ризикоорієнтоване державне управління.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначає управління критичними ризиками як безперервний процес їх ідентифікації, оцінки, прогнозування та мінімізації за участю всіх державних інституцій [11]. Водночас спеціальне дослідження ОЕСР щодо інноваційного управління ризиками наголошує на тому, що державна політика повинна враховувати не лише існуючі загрози, а й слабкі сигнали майбутніх кризових процесів, які можуть трансформуватися в масштабні виклики безпеці [28]. Цей підхід доцільно застосувати до сфери кримінологічної безпеки в Україні.

Документи Ради Європи доповнюють вищезазначений підхід, наголошуючи на необхідності поєднання механізмів безпеки з гарантіями демократії, верховенства права та захисту прав людини навіть у кризових умовах [12].

Зауважимо, що Європейська Комісія в Звіті про Україну за 2023 рік визначає боротьбу з корупцією, реформування правоохоронної системи, підвищення ефективності судової влади та боротьбу з організованою злочинністю як ключові передумови успішної післявоєнної відбудови України [13].

Таким чином, міжнародні підходи фактично підтверджують доцільність інтеграції кримінологічної складової в систему забезпечення національної безпеки.

У кримінологічній науці категорія ризику довгий час використовується переважно як допоміжний елемент прогнозування злочинності. Водночас сучасні умови дозволяють розглядати кримінологічний ризик як самостійну теоретико-правову категорію.

На нашу думку, кримінологічний ризик – це об’єктивно існуюча ймовірність виникнення або розвитку криміногенних процесів під впливом соціальних, економічних, інформаційних, політичних чи військових факторів, реалізація яких може негативно вплинути на стан правопорядку, функціонування державних інституцій і рівень національної безпеки.

Таке визначення відповідає сучасним підходам до розвитку кримінологічної політики. Зокрема, В. Голіна й М. Колодяжний наголошують, що кримінологічна політика повинна спрямовуватися, перш за все, на усунення причин злочинності та її прогнозування, а не лише на реагування на вже скоєні кримінальні правопорушення [14, с. 55–61]. Подібного підходу дотримується О. Літвінов, який обґрунтовує необхідність переходу від фрагментарних профілактичних заходів до системного кримінологічного управління соціальними процесами, що детермінують злочинність [15].

Саме тому категорія кримінологічного ризику, на нашу думку, є логічним етапом подальшого розвитку сучасної кримінологічної доктрини.

Подальший розвиток теорії кримінологічних ризиків неможливий без урахування специфіки воєнного та повоєнного розвитку України. У наукових дослідженнях обґрунтовується, що сучасна криміногенна ситуація формується під одночасною дією довоєнних, воєнних і трансвоєнних факторів соціального криміногенезу, які не існують ізольовано, а взаємно підсилюють один одного, формуючи нову систему кримінологічних ризиків [16, с. 180–231]. Звертається особлива увага на те, що після завершення активної фази війни держава зіткнеться не лише зі зростанням окремих видів злочинності, а й з якісною зміною криміногенного середовища, що вимагатиме перегляду традиційних підходів до державної кримінологічної політики.

Поділяючи загалом такий науковий підхід, ми вважаємо, що повоєнний період не можна розглядати як рядовий етап відновлення мирного життя. Він харак-

теризуватиметься масштабною реструктуризацією економіки, реформуванням сектору безпеки та оборони, відновленням інфраструктури, поверненням мільйонів громадян, демобілізацією військовослужбовців і реалізацією значних програм міжнародної фінансової допомоги. Кожен із цих процесів містить свій криміногенний потенціал, який за відсутності належного державного управління може трансформуватися в реальні загрози національній безпеці.

Одним із найнебезпечніших післявоєнних ризиків є незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Контроль за обігом зброї слід розглядати не лише як функцію правоохоронних органів, а як складову кримінологічної безпеки держави та один із ключових елементів концепції перехідного правосуддя [17, с. 76–86]. Вчені наголошують, що після закінчення війни саме ефективний державний контроль за легальним і незаконним обігом зброї визначатиме рівень безпеки суспільства та можливість запобігання насильницьким злочинам.

Такий висновок повністю узгоджується з міжнародними дослідженнями Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (UNODC).

У доповіді Global Study on Firearms Trafficking 2020 зазначається, що після збройних конфліктів незаконне поширення стрілецької зброї суттєво підвищує рівень організованої та насильницької злочинності, сприяє розвитку транснаціональних кримінальних мереж і створює довгострокові ризики для державної безпеки [22].

Водночас Global Study on Homicide 2023 підтверджує існування прямого взаємозв'язку між доступністю нелегальної зброї та збільшенням кількості умисних насильницьких злочинів, особливо в країнах, які пережили військові конфлікти [23].

Отже, контроль за незаконним обігом зброї повинен бути одним із пріоритетних напрямів державної політики вже на етапі планування післявоєнного відновлення.

Ще одним важливим кримінологічним ризиком є трансформація організованої злочинності. На відміну від довоєнного періоду, коли діяльність злочинних груп переважно пов'язувалася з традиційними кримінальними ринками, після закінчення війни їхня активність може переміститися в сферу державних закупівель, будівництва, логістики, відновлення інфраструктури та використання міжнародної фінансової допомоги.

Саме на таку тенденцію звертає увагу Агентство Європейського Союзу з питань співробітництва правоохоронних органів (Europol) і підкреслює високу адаптивність організованих злочинних угруповань до кризових соціально-економічних процесів і їх здатність використовувати масштабні державні програми для легалізації злочинних доходів та проникнення в легальний сектор економіки [24].

На нашу думку, саме ця особливість відрізняє сучасні кримінологічні ризики від традиційних криміногенних факторів. Якщо раніше об'єктом державної політики було переважно реагування на вже сформовані кримінальні прояви, то сьогодні пріоритетом має бути прогнозування криміногенних процесів, які можуть виникнути в результаті реалізації масштабних державних програм. Це дозволить запровадити превентивні механізми ще до того, як кримінальні загрози стануть системними.

Не менш важливим викликом є корупція у сфері повоєнної відбудови держави. Значні обсяги міжнародної фінансової допомоги, реалізація інфраструктурних проєктів і масштабні бюджетні витрати об'єктивно підвищують ризик формування нових корупційних схем.

У цьому контексті актуальним є підхід, який наголошує на тому, що сучасний кримінально-правовий захист основ національної безпеки повинен включати не лише протидію традиційним злочинам проти держави, а й ефективне запобігання корупційним проявам, які можуть суттєво послабити інституційну спроможність держави [20, с. 191–206].

Погоджуючись із вищезазначеним підходом, вважаємо, що в повоєнний період корупцію слід розглядати не лише як окремих вид кримінального правопорушення, а як системний кримінологічний ризик, який може негативно вплинути на реалізацію державної політики відновлення країни. Небезпека полягає не лише в незаконному привласненні бюджетних коштів чи міжнародної допомоги, а й у підриві довіри громадян до органів державної влади, дискредитації реформ, зниженні інвестиційної привабливості держави та створенні сприятливих умов для проникнення організованої злочинності в легальний сектор економіки. Саме тому антикорупційну політику слід розглядати як один із напрямків забезпечення національної безпеки.

Важливе місце в системі повоєнних кримінологічних ризиків займають злочини проти основ національної безпеки України.

Науковці, досліджуючи кримінологічні характеристики осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, звертають увагу на складний комплекс соціально-психологічних, політичних та інформаційних факторів, що впливають на формування відповідної протиправної поведінки [19]. Наголошується, що ефективне запобігання цим злочинам неможливе виключно кримінально-правовими засобами, а вимагає систематичної профілактичної діяльності, розвитку інформаційної безпеки, посилення патріотичного виховання та зміцнення стабільності державних інституцій.

Безперечно, саме такий комплексний підхід відповідає сучасному розумінню кримінологічної безпеки як складової національної безпеки.

Не менш актуальним є питання трансформації майнової злочинності в умовах війни та повоєнного відновлення, адже воєнний стан суттєво змінив структуру

кримінальних правопорушень проти власності, спричинив появу нових способів їх вчинення та посилив вплив економічних і соціальних факторів на криміногенну ситуацію [27, с. 8–17].

Після завершення війни ці тенденції можуть зберегтися через нерівномірне економічне відновлення регіонів, значну кількість пошкодженого майна, повернення населення на деокуповані території та необхідність відновлення господарської діяльності. У зв'язку з цим державна політика повинна передбачати не лише кримінально-правове реагування, а й усунення соціально-економічних передумов майнової злочинності.

Особливу увагу необхідно приділити проблемі біологічної безпеки, яка після пандемії COVID-19 та в умовах війни набуває нового значення. Сучасна біологічна безпека є складовою системи національної безпеки та вимагає комплексного правового регулювання, міжвідомчої координації та міжнародного співробітництва [26, с. 109–134].

Хоча біологічні загрози безпосередньо не належать до кримінологічних ризиків, їх реалізація може сприяти виникненню нових криміногенних процесів, пов'язаних із незаконним обігом небезпечних речовин, кібератаками на критичну інфраструктуру охорони здоров'я, шахрайством у сфері медичного обслуговування й іншими кримінальними проявами. Саме тому біологічну безпеку слід враховувати під час формування комплексної державної політики щодо мінімізації кримінологічних ризиків.

Вищезазначені процеси свідчать про те, що повоєнна трансформація України повинна формувати якісно нову систему кримінологічних ризиків, які мають міждисциплінарний характер і не можуть бути ефективно нейтралізовані виключно правоохоронними органами. Їх мінімізація вимагає скоординованої діяльності державних органів, сектору безпеки та оборони, місцевого самоврядування, наукових установ та інститутів громадянського суспільства.

У цьому контексті заслуговує на увагу Стратегічна концепція НАТО 2022, згідно з якою сучасне середовище безпеки характеризується взаємозв'язком військових, терористичних, кібернетичних, інформаційних, економічних та інших загроз, що вимагає комплексного підходу до забезпечення безпеки держав [25]. Для України це означає, що кримінологічні ризики не можна розглядати ізольовано від інших складових національної безпеки. Вони повинні бути інтегровані в систему стратегічного планування поряд із військовими, економічними, інформаційними та кіберризиками.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна кримінологічна політика повинна перейти від переважно реактивної моделі боротьби зі злочинністю до ризикоорієнтованої моделі управління криміногенними процесами. Саме така модель забезпечить своєчасне виявлення потенційних кримінальних загроз, їх комплексну оцінку й упровадження превентивних меха-

нізмів ще до того, як будуть реалізовані негативні наслідки для суспільства та держави.

Запропонована ризикоорієнтована модель повинна базуватися не лише на вдосконаленні діяльності правоохоронних органів, а й на трансформації підходів до стратегічного державного управління.

Зазначимо, що кримінологічне прогнозування має стати обов'язковим елементом підготовки державних програм післявоєнної відбудови, реформування сектору безпеки та оборони, реконструкції критичної інфраструктури та реалізації регіональної політики. У цьому випадку йдеться не про додаткову процедуру контролю, а про формування системи раннього виявлення криміногенних ризиків, здатної забезпечити прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень.

Одним із перспективних напрямків розвитку державної кримінологічної політики є вдосконалення кримінологічної експертизи проєктів нормативно-правових актів та державних програм. На відміну від правової чи антикорупційної експертизи, її предметом має бути оцінка можливого впливу запропонованих рішень на стан злочинності, виявлення потенційних криміногенних факторів і підготовка рекомендацій щодо їх мінімізації. Такий підхід дозволить інтегрувати досягнення кримінологічної науки безпосередньо в процес державного управління та забезпечить реалізацію принципу превенції в сфері національної безпеки.

Не менш важливим є створення єдиної інформаційно-аналітичної системи моніторингу кримінологічних ризиків. Доцільно включати статистичні показники злочинності, результати кримінологічних досліджень, соціально-економічні показники, інформацію про міграційні процеси, стан критичної інфраструктури, кіберінциденти, незаконний обіг зброї та інші дані, що характеризують безпекове середовище держави.

Використання сучасних цифрових технологій, елементів штучного інтелекту та прогновної аналітики дозволить своєчасно виявляти негативні тенденції й оперативно коригувати державну політику. Водночас ефективність управління кримінологічними ризиками значною мірою залежить від рівня міжвідомчої взаємодії. Сучасні криміногенні процеси формуються під впливом комплексу соціальних, економічних, інформаційних, політичних і військових факторів, тому їх дослідження та мінімізація виходять за межі компетенції виключно правоохоронних органів. До цієї діяльності мають бути залучені органи сектору безпеки й оборони, центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, наукові установи, заклади вищої освіти, громадські організації та міжнародні партнери України. Саме така модель співпраці відповідає сучасним європейським підходам до забезпечення стабільності держави.

Перспективним напрямком подальшого розвитку кримінологічної науки є формування окремої концепції кримінологічної безпеки як складової системи національної безпеки. Її предметом мають бути закономірності виникнення криміно-

логічних ризиків, механізми їх прогнозування, критерії оцінки та система правових, організаційних, економічних та соціальних заходів щодо їх мінімізації. Такий підхід дозволить об'єднати досягнення конституційного права, кримінології, науки державного управління, безпекознавства та міжнародного права в рамках єдиної наукової концепції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що повоєнна трансформація українського суспільства супроводжуватиметься формуванням нової системи кримінологічних ризиків, які за своїм змістом виходять за рамки традиційного розуміння злочинності як виключно об'єкта кримінально-правового впливу. В сучасних умовах криміногенні процеси дедалі більше взаємодіють із політичними, економічними, інформаційними, демографічними й управлінськими факторами, що зумовлює необхідність їх розгляду як самостійної складової системи забезпечення національної безпеки України.

Кримінологічний ризик доцільно трактувати як об'єктивно існуючу ймовірність виникнення або розвитку криміногенних процесів під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів, реалізація яких може негативно вплинути на стан правопорядку, ефективність функціонування державних інституцій і захист національних інтересів. На відміну від криміногенного фактора, який характеризує окрему причину або умову злочинності, кримінологічний ризик має прогностичний характер та орієнтований на проактивне реагування держави.

Найбільш значущими кримінологічними ризиками повоєнного розвитку України є незаконний обіг зброї, трансформація організованої злочинності, корупція у сфері повоєнної відбудови, злочини проти основ національної безпеки, зміни в структурі майнової злочинності, інформаційні та кіберзагрози й окремі інституційні ризики, пов'язані з функціонуванням державного механізму.

Перспективним напрямком удосконалення державної політики має бути впровадження ризикоорієнтованої моделі управління кримінологічними процесами, яка передбачає кримінологічне прогнозування, кримінологічну експертизу стратегічних документів, функціонування єдиної системи моніторингу кримінологічних ризиків, розвиток міжвідомчої взаємодії та використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій у процесі прийняття управлінських рішень.

Впровадження цих підходів сприятиме підвищенню ефективності державної кримінологічної політики, зміцненню інституційної стабільності України, формуванню сучасної системи забезпечення національної безпеки в умовах повоєнної трансформації суспільства.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- [3] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вісник Президента України*. 2020. № 24. Ст. 852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
- [4] Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 29. Ст. 1244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
- [5] Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- [6] Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2008. 552 с.
- [7] Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика : монографія / [В. А. Ященко, В. Г. Пилипчук, П. П. Богущкий, О. Д. Довгань, І. М. Доронін, О. В. Петришин]; за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.
- [8] Петришин О. Проблеми конституціоналізації судової влади та судової реформи. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 27 жовт. 2023 р.). Чернівці, 2023. С. 46–51. URL: https://ccu.gov.ua/publikaciya/oleksandr-petryshyn-problemy-konstytucionalizaciyi-sudovoyi-vlady-ta-sudovoyi-reformy?utm_source=chatgpt.com
- [9] Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 11–20. URL: <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-33-11-20>
- [10] Шакур В. І. Сучасний кримінально-правовий вимір національної безпеки України. *Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія* / редкол.: В. А. Журавель, Н. С. Кузнєцова, О. М. Бандурка та ін. Харків : Право, 2023. С. 704–723.
- [11] OECD Recommendation of the Council on the Governance of Critical Risks. Paris : OECD Publishing, 2014. 13 p. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/305/305.en.pdf> (дата звернення: 17.07.2026).
- [12] Moving Forward 2022: Annual Report of the Secretary General of the Council of Europe. Strasbourg : Council of Europe, 2022. 68 p. URL: <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/reports> (access date: 17.07.2026).
- [13] Ukraine Report 2023. Brussels : European Commission, 2023. 161 p. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en (access date: 17.07.2026).
- [14] Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. Вип. 23. С. 53–63. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6199> (дата звернення: 17.07.2026).
- [15] Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Антипостмодерн: кримінологічні етюди. Харків : Право, 2020. 280 с.

- [16] Орлов Ю. В. Повоєнний транзит України: матриця криміногенних ризиків перехідного правосуддя. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. №2(32). С. 180–231. URL: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.13>
- [17] Orlov Y. V., Yashchenko A. M. Firearms Control as an Element of Criminological Security in the Concept of Transitional Justice for Ukraine. *Право і безпека*. 2024. №2(93). С. 76–86. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.07>
- [18] Батраченко Т. С. Кримінологічні підходи до мінімізації загроз зростання злочинності в післявоєнній Україні. *Нове українське право*. 2024. № 5. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.12>
- [19] Бабенко А. М., Підгородинський В. М., Позігун І. О. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. *Приватне та публічне право*. 2024. № 4. С. 61–65. URL: <https://doi.org/10.32782/2663–5666.2024.4.11> (дата звернення: 17.07.2026)
- [20] Погорецький М. М. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України: сучасні виклики та міжнародний досвід. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. №3–4. С. 191–206. URL: <https://doi.org/10.17721/2413–5372.2024.3–4/191–206>
- [21] Стратегія кібербезпеки України : Указ Президента України від 26.08.2021 №447/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 27. Ст. 1164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
- [22] Global Study on Firearms Trafficking 2020. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. 134 p. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Firearms/2020_REPORT_Global_Study_on_Firearms_Trafficking_2020_web.pdf (access date: 17.07.2026).
- [23] Global Study on Homicide 2023. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2023. 160 p. URL: <https://doi.org/10.18356/9789213587386> (access date: 17.07.2026).
- [24] European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021: A Corrupting Influence – The Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. 88 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6e5575cec34b-11eb-a925-01aa75ed71a1>
<https://doi.org/10.2813/346806> (access date: 17.07.2026).
- [25] NATO 2022 Strategic Concept. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid, 29 June 2022. Brussels: NATO, 2022. 16 p. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/> (access date: 17.07.2026).
- [26] Пилипчук В. Г., Богущий П. П., Хендель Н. В. Правовий режим біологічної безпеки у системі забезпечення національної безпеки: національний та міжнародно-правовий аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 1. С. 109–134. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-109>
- [27] Гурін В. В. Стан наукової розробленості проблем протидії кримінальним правопорушенням проти власності в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. №3–4. С. 8–17. URL: <https://doi.org/10.17721/2413–5372.2024.3–4/8–17>
- [28] Boosting Resilience through Innovative Risk Governance. OECD Reviews of Risk Management Policies. Paris: OECD Publishing, 2014. 148 p. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264209114-en> (access date: 17.07.2026).

REFERENCES

- [1] Constitution of Ukraine. (1996, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- [2] On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine (2018, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- [3] Decree of the President of Ukraine. (2020, September). On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine dated September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine». Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
- [4] On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine (2020, August 11) «On the Concept of Ensuring the National Resilience System»: Decree of the President of Ukraine. (2020, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>
- [5] On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine (2015, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- [6] Lipkan, V. A. (2008). *National security of Ukraine: Study guide*. Kyiv: Kondor.
- [7] Yashchenko, V. A., Pylypchuk, V. H., Bohutskyi, P. P., Dovhan, O. D., Doronin, I. M., & Petryshyn, O. V. (2020). *Democratic civilian control over the security and defence sector: Theory and practice*. In V. H. Pylypchuk (Ed.). Kyiv-Odesa: Feniks.
- [8] Petryshyn, O. (2023). Problems of constitutionalisation of the judiciary and judicial reform. In *Modern challenges and current problems of judicial reform in Ukraine: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference* (pp. 46–51). Chernivtsi. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/publikaciya/oleksandr-petryshyn-problemy-konstytucionalizaciyi-sudovoyi-vlady-ta-sudovoyi-reformy>
- [9] Skrypniuk, O. V. (2022). Constitutional and legal mechanism for the implementation and protection of human rights and freedoms in wartime: International experience and Ukraine. *State and Law*, 33, 11–20. Retrieved from <https://doi.org/10.33663/1563-3349-2022-33-11-20>
- [10] Shakun, V. I. (2023). The modern criminal law dimension of the national security of Ukraine. In V. A. Zhuravel, N. S. Kuznietsova, O. M. Bandurka, et al. (Eds.). *Legal science and legislation of Ukraine: European vector of development under martial law* (pp. 704–723). Kharkiv: Pravo.
- [11] *OECD Recommendation of the Council on the Governance of Critical Risks*. (2014). Paris: OECD Publishing. Retrieved from https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/305/305_en.pdf
- [12] Moving Forward 2022: Annual Report of the Secretary General of the Council of Europe. Strasbourg: Council of Europe. (2022). Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/reports>
- [13] *Ukraine Report 2023*. (2023). Brussels: European Commission. Retrieved from https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en
- [14] Holina, V. V., & Kolodiaznyi, M. H. (2012). Criminological policy of Ukraine: Essence and preconditions for its formation. *Issues of Crime Prevention*, 23, 53–63. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6199>
- [15] Lytvynov, O. M., & Orlov, Yu. V. (2020). *Antipostmodern: Criminological essays*. Kharkiv: Pravo.
- [16] Orlov, Yu. V. (2024). Ukraine's post-war transition: Matrix of criminogenic risks of transitional justice. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2(32), 180–231. Retrieved from <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.13>

- [17] Orlov, Y. V., & Yashchenko, A. M. (2024). Firearms Control as an Element of Criminological Security in the Concept of Transitional Justice for Ukraine. *Law and Safety*, 2(93), 76–86. Retrieved from <https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.07>
- [18] Batrachenko, T. S. (2024). Criminological approaches to minimizing the threats of crime growth in post-war Ukraine. *New Ukrainian Law*, 5. Retrieved from <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.12>
- [19] Babenko, A. M., Pidhorodynskyi, V. M., & Pozihun, I. O. (2024). Criminological characteristics of persons committing criminal offenses against the foundations of the national security of Ukraine. *Private and Public Law*, 4, 61–65. <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.4.11>
- [20] Pohoretskyi, M. M. (2024). Criminal law protection of the foundations of the national security of Ukraine: Current challenges and international experience. *Bulletin of Criminal Justice*, 3–4, 191–206. Retrieved from <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/191-206>
- [21] On the Cybersecurity Strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine (№. 447/2021 (2021, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
- [22] *Global Study on Firearms Trafficking 2020*. (2020). Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime. Retrieved from https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Firearms/2020_REPORT_Global_Study_on_Firearms_Trafficking_2020_web.pdf
- [23] *Global Study on Homicide 2023*. (2023). Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime. Retrieved from <https://doi.org/10.18356/9789213587386>
- [24] *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021: A Corrupting Influence – The Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime*. (2021). Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://doi.org/10.2813/346806>
- [25] *NATO 2022 Strategic Concept*. (2022). Brussels: NATO. Retrieved from <https://www.nato.int/strategic-concept/>
- [26] Pylypchuk, V. H., Bohutskyi, P. P., & Khendel, N. V. (2023). Legal regime of biological security in the system of ensuring national security: National and international legal aspects. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(1), 109–134. Retrieved from <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-109>
- [27] Hurin, V. V. (2024). The state of scientific development of counteracting criminal offenses against property under martial law. *Bulletin of Criminal Justice*, 3–4, 8–17. Retrieved from <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/8-17>
- [28] *Boosting Resilience through Innovative Risk Governance. OECD Reviews of Risk Management Policies*. (2014). Paris: OECD Publishing. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/9789264209114-en>

Валентин Васильович Коваленко

Доктор юридичних наук, професор

Член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Григорія Сковороди, 70, Харків, Україна

Професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права

Навчально-науковий інститут права та безпеки імені князя Володимира Великого

03039, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна
email: kovalenko1505@icloud.com

Valentyn V. Kovalenko

Doctor of Law, Professor

Corresponding Member of the NALS of Ukraine

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61024, 70 Hryhoriia Skovorody St., Kharkiv, Ukraine

Professor Department of Administrative, Financial and Banking Law

Prince Volodymyr the Great Educational and Scientific Institute of Law and Security

03039, 2 Frometivska St., Kyiv, Ukraine

email: kovalenko1505@icloud.com

Рекомендоване цитування: Коваленко В. В. Кримінологічні ризики для національної безпеки України в умовах післявоєнної трансформації суспільства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Том 33. № 3. С. 299–315. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.299>.

Suggested Citation: Kovalenko, V. V. (2026). Criminal Risks for the National Security of Ukraine in the Conditions of Post-War Transformation of Society. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(3), 299–315. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.299>.

Дата першого надходження статті до видання: 18.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.08.2026

Дата публікації (оприлюднення): 30.09.2026

Ця робота ліцензується відповідно до

Creative Commons Attribution 4.0 International License